

compiled on various criteria and characteristics of the organization's workforce. After the research, problems and barriers were found that hinder the sustainable development of the company. On these problems, proposals were made to eliminate the issues identified to date. As it said before, our

companies should work not as post soviet countries styles, but as the developed countries ways. So, this research will be useful for companies, which try to find the ways for further development and which are directed to achieve their sustainable development goals in the nearest future.

References:

1. Corbett, C. J., & Klassen, R. D. (2016). *Extending the horizons: environmental excellence as key to improving operations*. *Manufacturing & Service Operations Management*, 8(1), 5-22.
2. Daily, B., Huang, S., 2001. *Achieving sustainability through attention to human resource factors in environmental management* *International J. Oper. Prod. Manage.* 21 (12), 1539–1552. <https://doi.org/10.1108/01443570110410892>.
3. Elkington, J., 2017. *Cannibals With Forks: The Triple Bottom Line of the 21st Century*. Capstone, Oxford, 34-67
4. Fauzi, H., Svensson, G., & Rahman, A. A. (2020). "Triple bottom line" as "Sustainable corporate performance": A proposition for the future. *Sustainability*, 2(5), 1345-1360
5. Folinas, D., Aidonis, D., Triantafyllou, D., & Malindretos, G. (2013). *Exploring the greening of the food supply chain with lean thinking techniques*. *Procedia Technology*, 8, 416- 424.
6. Jackson, S.E., Schuler, R., 2015. *Understanding human resource management in the context of organizations and their environments*. *Annu. Rev. Psychol.* 46 (1), 237–264.
7. Kiron, D., Kruschwitz, N., Haanaes, K., von Streng Velken, I., 2012. *Sustainability nears a tipping point*. *MIT Sloan Manage. Rev.* 53 (2), 69–74.
8. Maryam Pervez Khana, Noraini Abu Talib, Tan Owee Kowang. (2020) *The Development of a Sustainability Framework via Lean Green Six Sigma Practices in SMEs Based upon RBV Theory*. *International Journal of Innovation, Creativity and Change*. www.ijcc.net Volume 12, Issue 5, 2020, 81-99
9. Nour Chamsa, Josep García-Blandón. (2019) *On the importance of sustainable human resource management for the adoption of sustainable development goals*. *Resources, Conservation & Recycling* 141 109–122
10. Seebode, D., Jeanrenaud, S., & Bessant, J. (2017). *Managing innovation for sustainability*. *R&D Management*, 42(3), 195-206.
11. Tasdemir, C., & Gazo, R. (2018). *A Systematic Literature Review for Better Understanding of Lean Driven Sustainability*. *Sustainability*, 10(7), 25-44.
12. Yakovleva, N., Sarkis, J., & Sloan, T. (2012). *Sustainable benchmarking of supply chains: the case of the food industry*. *International Journal of Production Research*, 50(5), 1297-1317.
13. Yuri Yasinsky (2020) *Modern governance for economic development*. Republic of Belarus, Minsk, *Bankaustkiy Vestnik*, May, 15, 12-19

ЎЗБЕКИСТОНДА АҲОЛИ ДАРОМАДЛАРИ ТАРКИБИДА МУСТАҚИЛ РАВИШДА БАНД БЎЛИШДАН ОЛИНГАН ДАРОМАДЛАРНИНГ ЎРНИ

Бердиев Ғайрат Ибрагимович -
 Гулистон давлат университети катта ўқитувчиси. PhD
Қудратов Алишер Алижонович -
 Гулистон давлат университети стажёр-ўқитувчи
Ўринқулов Сарварбек Хасанович -
 Гулистон давлат университети, магистр

Аннотация: Мамлакатимизда аҳолининг иқтисодий фаоллигини оширишда аҳоли даромадлари таркибида мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромадлари салмоқли ўрин тутади. Мақолада аҳолининг мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромадларига таъсир қилувчи омилларнинг эконометрик модели ишлаб чиқилган. Мақолада берилган таклифлар аҳолининг кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш ва ривожлантиришга хизмат қилади.

Калит сўзлар: аҳоли даромадлари, оилавий тадбиркорлик, "Бизнес юритиш" субрейтинги, инвестициялар, эконометрик модел, "Jarke-Bera" тести, қолдиқлар гистограммаси, ноль гипотеза, регрессия тенгламаси.

МЕСТО ДОХОДОВ ОТ САМО ЗАНЯТОСТИ В ОБЩИХ ДОХОДАХ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ

Бердиев Ғайрат Ибрагимович -
 Гулистанский Государственный Университет
 старший преподаватель PhD
Қудратов Алишер Алижанович -
 Гулистанский Государственный Университет стажёр-преподаватель
Ўринқулов Сарварбек Хасанович -
 Магистрант Гулистанский Государственный Университет

Аннотация: В нашей стране в повышении экономической активности населения, доходы от самозанятости играют значительную роль в структуре доходов населения. В статье разработана эконометрическая модель факторов, влияющих на доходы населения от самозанятости населения. Представленные в статье предложения служат для организации и развития малого бизнеса и семейного предпринимательства населения.

Ключевые слова: доходы населения, семейный бизнес, субрейтинг «Doing Business», инвестиции, эконометрическая модель, тест Jarke-Bera, остаточная гистограмма, нулевая гипотеза, уравнение регрессии.

ROLE OF INDEPENDENT SELF-EMPLOYMENT IN POPULATION INCOME IN UZBEKISTAN

Berdiyev Gayrat Ibragimovich -
Gulistan State University senior teacher PhD,
Qudratov Alisher Alijanovich -
Gulistan State University trainee teacher
Urinqulov Sarvarbek Xasanovich
Gulistan State University master's student

Annotation: In our country, in increasing the economic activity of the population, income from self-employment play a significant role in the structure of the population's income. The article develops an econometric model of factors influencing the income of the population from self-employment of the population. The proposals presented in the article serve for the organization and development of small business and family entrepreneurship of the population.

Key words: household income, family business, "Doing Business" sub-rating, investments, econometric model, Jarke-Bera test, residual histogram, null hypothesis, regression equation.

Ўзбекистонда уй хўжалиқларининг иқтисодий фаоллигини оширишнинг устувор йўналишларидан бири бу оилавий тадбиркорликни ташкил этиш деб баҳоланган. Оилавий тадбиркорлик фаолиятининг муваффақияти, биринчидан, оиланинг моддий ресурсларига, иккинчидан, унинг аъзоларининг тадбиркорлик қобилиятига танланган фаолият йўналишига, унинг объектига ҳамда демографик тавсифларига, оила аъзоларининг сонига, жинсига, ёши, соғлигининг ҳолатига боғлиқдир.

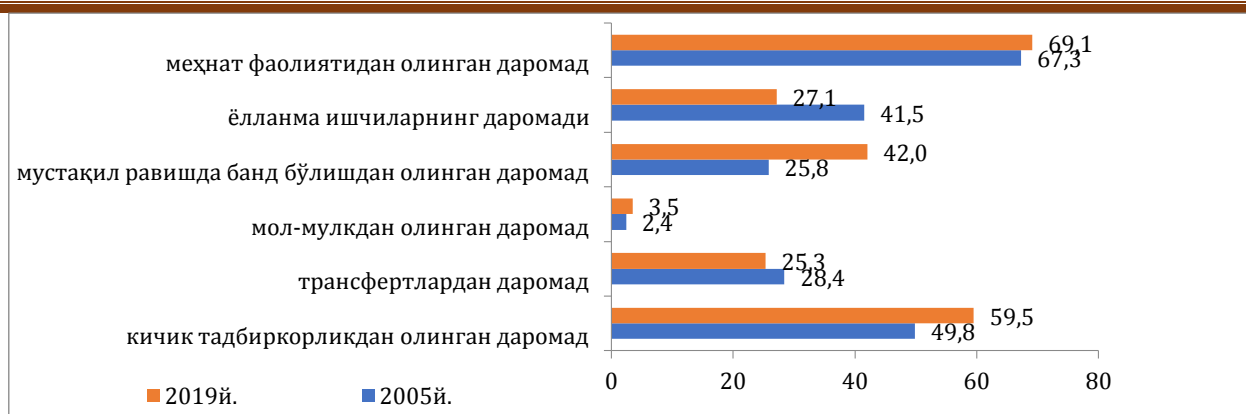
Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси хусусий мулк ҳуқуқи ва кафолатларини ишончли ҳимоя қилишни таъминлаш, хусусий тадбиркорлик ва кичик бизнес ривожини йўлидаги барча тўсиқ ва чекловларни бартараф этиш, унга тўлиқ эркинлик бериш, "Агар халқ бой бўлса, давлат ҳам бой ва кучли бўлади"[1] деган тамойилни амалга ошириш борасидаги тадбирларга алоҳида эътибор қаратилган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2018 йил 7 июндаги «Ҳар бир оила-тадбиркор» дастурини амалга ошириш тўғрисида ПҚ-3777 сон Қарори [2] республикамиз уй хўжалиқларини иқтисодий фаоллиги даражасини оширишнинг ҳуқуқий, иқтисодий-молиявий асосларини белгилаб берувчи муҳим меъёрий ҳужжат бўлиб ҳизмат қилади. Дастур доирасида оилавий тадбиркорликни ривожлантириш учун – энг кам иш ҳақининг 150 баробаригача, рўйхатга олинган кичик бизнес субъектлари учун – 1000 баробаригача ва тадбиркорлик субъектларининг инвестицион лойиҳаларини кредитлаш учун –1000 баробардан ошиқроқ миқдорда имтиёзли кредитлар ажратилди.

Тадқиқотимизда уй хўжалиқларининг даромадлари ва харажатлари ўртасидаги боғлиқлик очиб берилиб, даромадлар харажатларнинг харид фондини ҳосил қилиши асослаб берилган. Шу боис уй хўжалиги учун пул даромадини топиш, харид қурбини кафолатлаш шартдир. Уй

хўжалиқларининг умумий даромадига пул даромадлари ва натура шаклидаги даромадлар, шунингдек доимий асосда такрорланувчи хусусиятга эга бўлган, йиллик ёки ундан кам вақт оралиғида уй хўжалиги ёки унинг алоҳида аъзоларига тушадиган тушумлардан ташкил топади. Ўзбекистонда 2019 йилда аҳолининг умумий даромадлари 344,7 трлн. сўмни ташкил қилди ва номинал ўсиш суръати 121,9%ни ташкил этди. Таҳлилларга кўра, аҳолининг пул даромадлари таркибида ёлланма ишчиларнинг меҳнат фаолиятдан ва трансфертлардан олинган даромади пасайиб бориш тенденциясига эга. Ёлланма ишчиларнинг меҳнат фаолиятдан олинган даромади тадқиқ этилаётган даврда 41,5 %дан 27,1 %гача, трансфертлардан олинган даромади 28,4%дан 25,3%гача пасайган. Бу даврда аксинча аҳолининг мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромад улуши 25,8%дан 42,0% гача ўсган. Мамлакатимиздаги аҳоли даромадлари таркибининг таҳлили шуни кўрсатадики, кейинги йилларда тадбиркорлик фаолияти ва мулкдан олинган даромадларнинг улуши ўсиб бормоқда. Тадқиқ этилган даврда аҳолининг умумий даромадлари таркибида уларнинг улуши 49,8%дан 2019 йилга келиб 59,5%га ўсди (3-расм).

Таъкидлаш жоизки, сўнгги йилларда аҳоли даромадларининг ўсиши билан бир қаторда харажатлар таркибида озик-овқат маҳсулотларининг улуши барқарорлашиб, ноозик-овқат ва хизматларга қилинаётган харажатларнинг салмоғи ортиб бормоқда. Уй хўжалиқларининг ва унинг ижтимоий гуруҳлари ялпи харажатлари – бу турли хўжалиқ субъектларидан товарлар ва хизматларни сотиб олиш харажатлари, молия-кредит тизимига тўловлар, шахсий ёрдамчи хўжалиқлар маҳсулотларини истеъмол қилиш ва ишлаб чиқариш мақсадларида фойдаланиш, кўрилган зарар, қарзни қоплаш ва қимматли қоғозларни сотиб олиш харажатлари йиғиндисини ташкил этади.

3-расм. Ўзбекистон Республикасида аҳолини умумий даромадларининг таркиби (фоизда)

Манба: Статистика қўмитасининг 2005-2019 йиллар бўйича маълумоти асосида муаллиф томонидан тузиб чиқилган.

2020 йилда Жаҳон банки томонидан эълон қилинган “Бизнес юритиш” рейтингига қўра Ўзбекистон Республикаси 190 та мамлакат ўртасида 69 - ўринни эгаллади. Шу ўринда келтириб ўтиш лозимки, Жаҳон банкининг маърузасида қайд этилишича “янги бизнесни қўллаб-қувватлаш” меъзони бўйича Ўзбекистон айни пайтда глобал рейтингда, корхоналарни рўйхатдан ўтказишда – 8, қурилиш учун руҳсатнома олишда-132, электр таъминотига уланишда- 36, мулкни рўйхатдан ўтказишда - 72, кредитлар олишда – 67, миноритар инвесторларни ҳимоя қилишда – 37, солиққа тортишда – 69, халқаро савдода – 152, шартномалар ижросини таъмин-

лашда – 22, қарздорликни бартараф этишда – 100 ўринларни эгаллаган. Ўзбекистон кейинги йилларда тадбиркорлик фаолияти учун ишбилармонлик муҳитини яхшилаш соҳасида энг яхши натижаларга эришган дунёдаги 20 давлатдан бири сифатида эътироф этилди [3].

Аҳолининг иқтисодий фаоллик кўрсткичи бўлган “Бизнес юритиш” (Doing business) рейтинги мамлакатларда бизнес муҳитининг энг ишончли мезонларидан бири ҳисобланади. Шунинг учун мустақил равишда олинган даромадларга таъсир қилувчи омил сифатида “Бизнес юритиш” рейтингидаги бизнесни бошлаш (Starting a business) субрейтинги олинди (1-жадвал).

1-жадвал

Аҳоли даромадлари таркибида мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромадлар ва бизнесни бошлаш субрейтинги [4]

Йиллар	Мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромад, млрд.сўм	Асосий капиталга киритилган инвестициялар, млрд.сўм	Бизнесни бошлаш субрейтинги, балл	Йиллар	Мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромад, млрд.сўм	Асосий капиталга киритилган инвестициялар, млрд.сўм	Бизнесни бошлаш субрейтинги, балл
2005	2509,9	3165,2	76,89	2013	25258,5	30490,1	84,89
2006	3109,2	4041,0	77,15	2014	32677,2	37646,2	90,45
2007	4066,3	5903,5	76,85	2015	42068,9	44810,4	90,47
2008	5609,2	9555,9	81,77	2016	54497,8	51232,0	93,91
2010	11911,2	16463,7	82,72	2017	64239,0	72155,2	93,93
2011	16586,5	19500,0	81,46	2018	105072,1	124231,3	95,54
2012	19987,1	24455,3	84,21	2019	144774,0	189924,3	96,2

Мустақил равишда олинган даромадларга таъсир қилувчи ушбу икки омилнинг таъсир қилиш механизми қуйидаги 1-расмда келтирилган. Шу муносабат билан аҳолининг иқтисодий фаоллик кўрсткичи бўлган “Бизнес юритиш” (Doing business) рейтинги мамлакатларда бизнес муҳитининг энг ишончли мезонларидан бири ҳисобланади.

Шунинг учун мустақил равишда олинган даромадларга таъсир қилувчи омил сифатида “Бизнес юритиш” рейтингидаги бизнесни бошлаш (Starting a business) субрейтинги олинди.

Мустақил равишда олинган даромадларга таъсир қилувчи ушбу икки омилнинг таъсир қилиш механизми 2-расмда келтирилган.

Шунинг учун, 2-жадвалга мувофиқ, асосий капиталга киритилган инвестициялар ва бизнесни бошлаш субрейтингининг мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромадларга таъсирини қуйидаги эконометрик моделда акс эттириш мумкин:

$$D_t = \beta_0 + \beta_1 I_t + \beta_2 B_t + \varepsilon \quad [6]$$

Бу ерда:

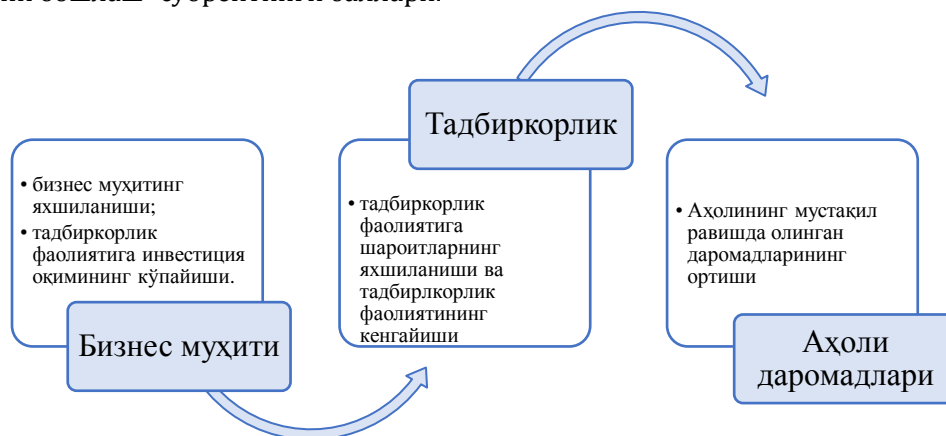
D_t -Ўзбекистонда аҳолининг мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромади.

I_t - Ўзбекистонда асосий капиталга киритилган инвестициялар.

B_t -“Бизнесни юритиш” рейтинги таркибидаги “Бизнесни бошлаш” субрейтинги баллари.

β_0, β_1 ва β_2 регрессия тенгламаси параметрлари.

ε - регрессия тенгламасининг стохастик қисми.

1-расм. Мустақил равишда олинган аҳоли даромадларига таъсир қилувчи омилларнинг таъсир қилиш механизми [5]

Энг кичик квадратлар усулини қўллашда муҳим шартлардан бири бу қолдиқларнинг нормал тақсимланганлигидир. Буни текшириш учун аввалига қолдиқлар гистограммасини кўриб чиқамиз. Кейин Жарке-Бера тести билан нормал тақсимланганлигини текшираемиз.

2-жадвал натижаларига кўра, олинган омиллар асосий капиталга инвестициялар ва бизнесни бошлаш субрейтинги бўйича баллар статистик жиҳатдан аҳамиятли ва мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромадга ижобий таъсирга эга.

2-жадвал

Регрессия тенгламаси параметрларининг қийматлари [7].

	Coef.	Std. err.	T	P> t	95 % Conf. Interval	
I_t	0,55	0,22	2,53	0,03	0,07	1,03
B_t	2,42	107,43	2,26	0,05	6,38	479,29
Cons.	-18449	7715,57	-2,39	0,04	-35430,86	-1467,17

3-жадвалдаги натижалар шуни кўрсатдики, модел умумий жиҳатдан олганда статистик жиҳатдан аҳамиятли, чунки F-статистиканинг P-қиймати жуда кичик сон (0.001). Бундан таш-

қари олинган икки омилдаги ўзгаришлар натижавий белгидаги ўзгаришларнинг 94%ни изоҳлаб бера олади. Буни детерминация коэффиценти 0,94 га тенглигидан билиб олиш мумкин.

3-жадвал

Регрессия тенгламасининг мезонлар бўйича текшириш натижалари [8]

Source	SS	Df	MS	Number of obs.	=	14
Model	143206107,2	2	71603053,6	F(3,12)	=	98,9
Residual	7966191,3	11	724199,2	Prob>F	=	0.001
Total	151172298,5	13		R-squared	=	0.947

2-расмдаги гистограммадан қолдиқлар нормал тақсимланганлигини визуал жиҳатдан тасдиқлай олмаймиз, шунинг учун Жарке-Бера тестидан фойдаланамиз. Бунда ноль гипотеза қолдиқлар нормал тақсимланган деб таъкидла-са, муқобил гипотеза қолдиқлар нормал тақсимланмаган деб фараз қилади. STATA-14 дастури ёрдамида Жарке-Бера тести бўйича X_1 - квадрат статистика қийматларини ва 5% муҳимлик даражасида X_1 - квадрат статистиканинг

жадвалдаги қийматларини ҳисоблаймиз (3-расм).

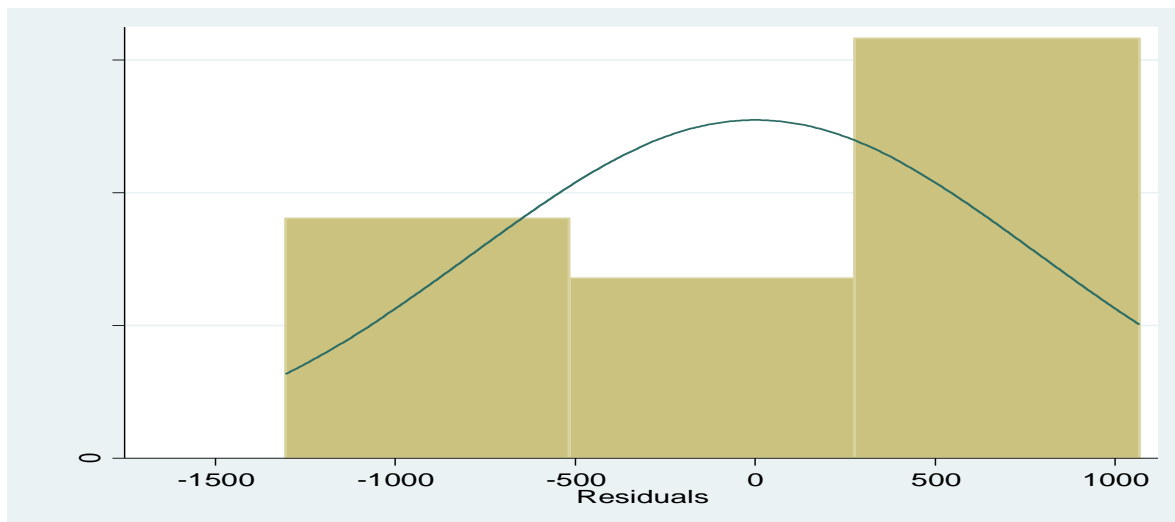
STATA-14 дастури ёрдамида Жарке-Бера тести бўйича X_1 -квадрат статистика қийматларини ва 5 % муҳимлик даражасида X_1 -квадрат статистиканинг жадваладаги қийматларини ҳисоблаймиз.

4-жадвал маъмуотларига таяниб, шундай хулоса қилиш мумкинки, биз қолдиқлар нормал тақсимланган деган ноль гипотезани

рад эта олмаймиз. Бу энг кичик квадратлар усулидаги регрессия тенгламаси коэффицентлари статистик аҳамиятлилигини текширувчи гипотеза текширувлари ишончли эканини кўр-

сатади. 1-жадвалдаги маълумотларга таяниб, регрессия тенгламасининг детерминанлик қисмини қуйидагича белгилаш мумкин:

$$D_t = -18449 + 0.55I_t + 242.83B_t \quad [9]$$

2-расм. Моделнинг қолдиқлар гистограммаси

2-тенгликдан қуйидаги хулосаларни чиқаришимиз мумкин. Бошқа омиллар ўзгармаган шароитда асосий капиталга инвестицияларнинг

бир бирликка ўзгариши аҳолининг мустақил равишда банд бўлишдан олган даромадини 0,55 бирликка оширади.

4-жадвал

Жарке-Бера тести учун X_i - квадрат статистикаси қийматлари

X_i - квадратнинг ҳисобланган қиймати	1.26
X_i - квадратнинг жадвалдаги қиймати	5.99

“Бизнесни бошлаш” субрейтинги 2-тенгликдан қуйидаги хулосаларни чиқаришимиз мумкин. Бошқа омиллар ўзгармаган шароитда асосий капиталга инвестицияларнинг бир бирликка ўзгариши аҳолининг мустақил равишда банд бўлишдан олган даромадини 0,55 бирликка оширади. “Бизнесни бошлаш” субрейтингидаги бир балли ижобий ўзгариш эса мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромадни 2,42 бирликка оширади.

Ушбу моделдаги таҳлиллардан қуйидаги тенденцияларни кузатиш мумкин:

– мустақил равишда ўз-ўзини банд қилиш аҳолининг иқтисодий фаоллигига тўғридан-тўғри таъсир этиб, уларни кўпроқ оилавий

тадбиркорлик фаолияти билан шуғулланишни тақозо қилади.

– аҳоли томонидан кичик бизнес ва оилавий тадбиркорлик фаолиятини ташкил этиш ва ривожлантиришда иқтисодиётдаги бизнес муҳити ва унга йўналтирилаётган инвестициялар ҳажми катта аҳамият касб этади.

– эконометрик моделдаги таҳлилларда шу нарса маълум бўлдики, келажақда аҳолининг мустақил равишда банд бўлишдан олинган даромадини ошириш учун узлуксиз равишда бизнес муҳитини яхшилаш ва киритилаётган инвестициялар ҳажмини ошириш зарурлигини кўрсатади.

Манба ва фойдаланилган адабиётлар:

1. Шавкат Мирзиёев 2016 йилнинг 14 декабрь куни Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлисидаги нутқи.
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 7 июндаги «Ҳар бир оила-тадбиркор» дастурини амалга ошириш тўғрисида ПҚ-3777 сонли қарори.
3. <https://www.gazeta.uz/ru/2020/10/24/doing-business-2020/>
4. Хейка Грамков. “Ведение бизнеса”, Обеспечение исполнения контрактов – Узбекистан и 5 стран – лидеров в 2019 году. Отчет Агентства США по международному развитию (USAID) –С.-5.
5. Муаллиф ишланмаси.
6. Муаллиф ишланмаси.
7. Муаллиф тадқиқотлари асосида “STATA 14” дастурида ҳисоблаб чиқилган